Ptaki Śląska 13 (2001): 67-85

Dariusz Szyra

AWIFAUNA STAWÓW RYBNYCH WIELIKĄT KOŁO LUBOMI (WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE)

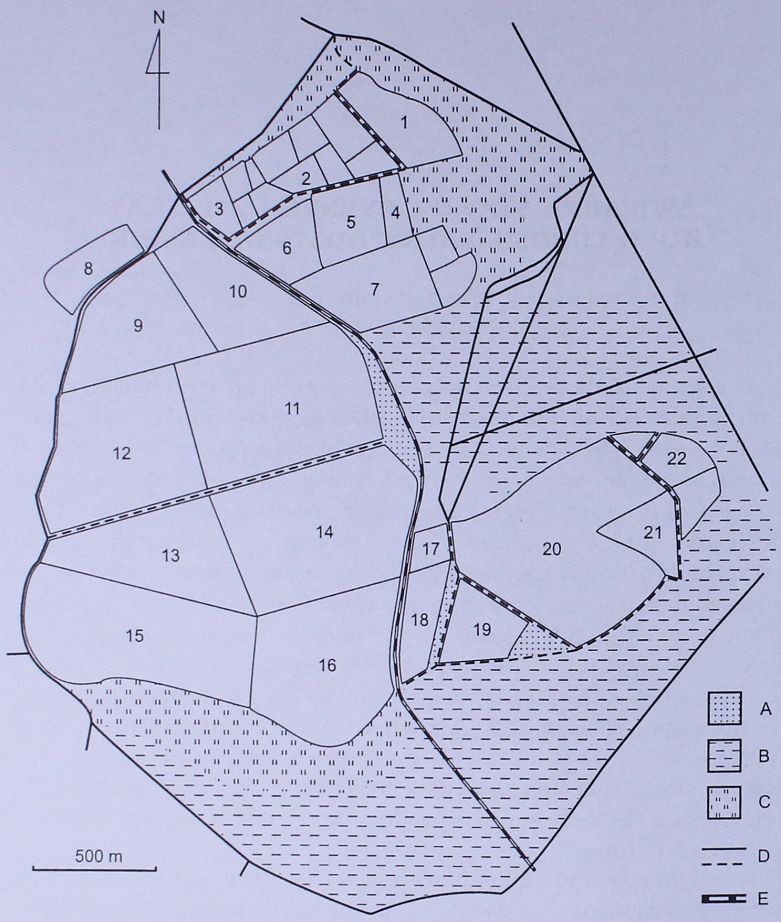
AVIFAUNA OF THE WIELIKĄT FISHPONDS NEAR LUBOMIA (ŚLĄSK PROVINCE)

Awifauna stawów rybnych była w Polsce obiektem wielu badań, w różnych regionach kraju (np. Wasilewski 1973; Piotrowska 1976; Cieślak i in. 1991; Gramsz 1991; Witkowski i in. 1995). Na Górnym Śląsku dużym zainteresowaniem ornitologów cieszył się położony w sąsiedztwie Bramy Morawskiej rezerwat „Łężczak" koło Raciborza (Harmata 1972; Krotoski 1987; Szlama i Majewski 1998). Kompleks stawowy „Wielikąt" w Lubomi jest również położony niedaleko Bramy Morawskiej, ale w przeszłości był on przedmiotem tylko jednego opracowania (Cempulik 1985). Przedstawiona w nim była jakościowa i ilościowa charakterystyka zgrupowania ptaków lęgowych wodno-błotnych *Non-Passeriformes* oraz metody oceny liczebności tej grupy ptaków na stawach rybnych. W następnych latach systematyczne obserwacje na tym terenie prowadzili: H. Szymiczek, a od 1990 roku również M. i P. Majewscy, B. Pawlik i M. Rojek. Jest to więc teren stosunkowo dobrze zbadany ornitologicznie w przeszłości, co umożliwia bieżące śledzenie zmian zachodzących w składzie i stosunkach ilościowych awifauny.

Głównym celem niniejszej pracy jest ocena składu gatunkowego i liczebności lęgowych ptaków wodno-błotnych (*Non-Passeriformes*) po upływie 10 lat.

OPIS TERENU BADAŃ

Stawy hodowlane Gospodarstwa Rybackiego „Wielikąt" w Lubomi (gm.) koło Raciborza, położone są w dolinie Odry, w bezpośrednim sąsiedztwie tej rzeki, w odległości kilkunastu kilometrów od Bramy Morawskiej. Otoczenie kompleksu stawów stanowią pola i łąki, najbliższe zabudowania to

Rycina 1. Mapa terenu badań
A – lasy, B – pola, C – łąki, D – drogi, E – linia kolejowa.
Stawy (powierzchnia w ha): 1 – Kierszczok (7,0), 2 – kompleks pierwszych przesadek (19,3), 3 – Nowik (3,0), 4 – Z Pola (2,0), 5 – Nowy (8,5), 6 – Grabowski (6,9), 7 – Razy (11,6), 8 – Łącznik (7,9), 9 – Topolowy (16,6), 10 – Cymynciok (17,9), 11 – Lubomski I (39,7), 12 – Lubomski II (32,2), 13 – Syryński IV (22,7), 14 – Syryński III (40,6), 15 – Syryński II (36,9), 16 – Syryński I (31,5), 17 – Rzymskie (2,1), 18 – Żabiniok (6,6), 19 – Podymacz (7,9), 20 – Malik (39,8), 21 – Kopalniany I (6,2), 22 – Kopalniany II (2,0).

Figure 1. Map of the study area
A – forests, B – fields, C – meadows, D – roads, E – railway. 1-22 – names of ponds (area in hectares).

wsie: Lubomia i Syrynia. W najbliższej okolicy brak większych lasów. Najbliższy kompleks leśny (500 ha) znajduje się około 3 km na południowy wschód od Wielikąta. Część grobli porastają stare drzewa liściaste (m. in. dąb szypułkowy *Quercus robur*, lipa drobnolistna *Tilia cordata*, olsza czarna *Alnus glutinosa*, wierzba biała *Salix alba*, klon polny *Acer campestre*, klon zwyczajny *A. platanoides*, jesion *Fraxinus excelsior*). Większe ich skupisko (głównie olszy) występuje od strony wschodniej, o łącznej powierzchni około 7 ha. Przez część wschodnią kompleksu przebiega towarowa linia kolejowa.

Woda do napełniania i zasilania stawów, pochodzi z potoków Syrynka i Lubomka. Do pierwszego z nich odprowadzane są dodatkowo wody kopalni Anna w Pszowie, stąd obecność osadników mułowych w południowo-wschodniej części kompleksu stawów.

W celu uzyskania porównywalności wyników, przyjęto takie granice terenu badań jak w pracy Cempulika (1985) – Rycina 1. Powierzchnia tego terenu wraz z centralnie położonymi zbiornikami wynosi około 800 ha. Kompleks składa się z dziewięciu większych (17-40 ha) i kilkunastu małych stawów. W większości stawów roślinność, przede wszystkim szuwary, występuje w postaci wąskich (do 4 m), przybrzeżnych pasów, a tylko na niektórych mniejszych stawach tworzy rozległe łany. Roślinność wynurzoną stanowi przede wszystkim trzcina *Phragmites australis*, w dalszej kolejności pałka wąskolistna *Typha angustifolia* i pałka szerokolistna *T. latifolia*. Łącznie stawy z groblami zajmują 370,5 ha, w tym maksymalna powierzchnia lustra wody – 295,8 ha. Średnia głębokość stawów waha się od 0,6 do 1,5 m.

METODYKA

Obserwacje prowadzono w latach 1992-96 i łącznie przeprowadzono 135 kontroli, poświęcając na każdą z nich od 3-5 (w sezonie zimowym) do 5-12 godzin (w sezonie lęgowym). Ponadto wykorzystano niepublikowane obserwacje faunistyczne z terenu Wielikąta, zgromadzone w Banku Informacji Awifaunistycznych Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, dokonane przez innych obserwatorów zarówno w okresie badań, jak i w latach wcześniejszych. W sumie, uwzględniając dane innych osób, teren badań był kontrolowany 268 razy, a rozkład kontroli przedstawia tabela 1.

Liczebność lęgowych ptaków wodno-błotnych oceniano w oparciu o zalecenia podane przez Borowiec i in. (1981), z uwzględnieniem uściśleń zaproponowanych przez Cempulika (1985).

Tabela 1. Rozkład dni, wktórych prowadzono obserwacje w latach 1992-96

Tabel 1. Distribution of observation days in 1992-96

Rok Year	Miesiące / Months												Razem Total
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1992	2	-	3	8	12	6	6	5	2	3	1	2	50
1993	1	-	-	5	8	5	3	2	4	6	5	1	40
1994	3	1	8	10	18	8	3	1	2	5	10	3	72
1995	4	4	8	10	10	8	1	1	-	2	3	3	54
1996	1	1	4	5	12	11	1	1	2	5	7	2	52
1992-96	11	6	23	38	60	38	14	10	10	21	26	11	268

Ocenę liczebności perkozka przeprowadzono poprzez mapowanie odzywających się osobników w drugiej połowie maja i pierwszej dekadzie czerwca. Nie wyszukiwano gniazd, ale w celu zwiększenia dokładności oceny zwiększono liczbę obejść całego kompleksu. Liczebność zausznika, bąka, bączka, kokoszki i kaczek oceniono na podstawie kilkakrotnych liczeń ptaków dorosłych przebywających na stawach. W przypadku krzyżówki była ona oparta na liczbie samców, natomiast dla pozostałych kaczek na liczbie samic. Liczebność łabędzia niemego i błotniaka stawowego ustalono głownie na podstawie znalezionych gniazd. Natomiast liczbę par gęgawy oszacowano na w oparciu o obserwacje rodzin z młodymi. Liczebność perkoza dwuczubego i łyski uzyskano na podstawie kilkakrotnego liczenia par i zajętych gniazd w maju. Przy wyszukiwaniu innych chruścieli *Rallidae* nie stosowano stymulacji magnetofonowej, stąd oceny liczebności gatunków z tej grupy są z pewnością zaniżone. Liczebność trzciniaka określono na podstawie siedmiu liczeń, podczas których mapowano stanowiska śpiewających samców. Pozostałe gatunki z rodzaju *Acrocephalus* liczono sześciokrotnie (bez mapowania), a za ostateczny wynik przyjęto najwyższą liczebność uzyskaną podczas jednego z liczeń. W celu wykrycia przedstawicieli rodzaju *Locustella* przeprowadzono cztery kontrole nocne w okresie II dekada maja – II dekada czerwca.

Przy przedstawianiu wyników obserwacji przyjęto, że przelot wiosenny trwa od III do VI, jesienny od VII do XI, a zimowanie od XII do końca II.

W niniejszej pracy wykorzystano dane następujących osób, członków Katowickiego Koła Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoolo-

gicznego (w nawiasach podano inicjały zastosowane w pracy przy poszczególnych stwierdzeniach): Jacek Betleja (JB), Maciej Buchalik (MB), Piotr Cempulik (PC), Grzegorz Chlebik (GC), Robert Kruszyk (RK), Mariusz Majewski (MM), Piotr Majewski (PM), Bernard Pawlik (BP), Mariusz Rojek (MR), Andrzej Sojka (AS), Dariusz Szlama (DS), Henryk Szymiczek (HS), Robert Zbroński (RZ). Obserwacje nie sygnowane inicjałami dokonane są przez autora. Ponadto wyniki dla niektórych gatunków gniazdujących na stawach Wielikąt w roku 1993, uzyskali: Piotr Cempulik i Henryk Szymiczek, natomiast w 1991 roku Robert Kruszyk i Robert Zbroński ocenili liczebność słowika rdzawego, trzcinniczka, trzciniaka i potrzosa.

PRZEGLĄD GATUNKÓW

Przegląd obejmuje 197 gatunków ptaków stwierdzonych dotychczas na terenie kompleksu stawów Wielikąt, z czego 92 to ptaki wodno-błotne (w tym 40 lęgowych i 3 prawdopodobnie lęgowe). Szerzej przedstawiono 120 gatunków, a pozostałe wymieniono na końcu przeglądu. Dodatkowo w tabeli 3 zestawiono dane o gniazdowaniu wodno-błotnych *Non-Passeriformes* w latach 1992-96.

Obserwacje gatunków rzadkich, podlegających weryfikacji przez Komisję Faunistyczną, uzyskały jej akceptację.

Symbole umieszczone przed nazwami ptaków oznaczają:
* – gniazdowanie pewne;
+ – gniazdowanie prawdopodobne;
? – gniazdowanie możliwe.

Nur rdzawoszyi *Gavia stellata*. Tylko jedno stwierdzenie: 26 V 91 – 1 *ad.* (MM).

Nur czarnoszyi *Gavia arctica*. Obserwowany dwukrotnie: 24 XI 91 – 1 ptak (MM) oraz 13 XI 94 – 2 ptaki (AS, BP).

***Perkozek** *Podiceps ruficollis*. W latach 1994-96 corocznie gniazdowało około 30 par, jedynie w roku 1992 liczebność była niższa – 17-19 par (tab. 2). Najwięcej par (8) stwierdzono na stawie Malik w roku 1995.

***Perkoz dwuczuby** *Podiceps cristatus*. W latach 1994-96 liczebność oceniono na 50-65 par, a w roku 1992 na 83-89 par (tab. 3). Gnieździł się na wszystkich stawach. W latach 1992 i 1994 najliczniej gniazdował na stawie Syryński I, gdzie stwierdzono odpowiednio 24-26 i 18-20 par.

***Perkoz rdzawoszyi** *Podiceps grisegena*. W okresie badań gnieździło się od dwóch w roku 1993 do 4-5 par w roku 1994 (tab. 3), które występowały na stawie Cymynciok i Nowik.

Tabela 2. Liczba par lęgowych ptaków wodnych na stawach Wielikąt w latach 1992-96
„-" – gatunek nie gnieździł się, ? – brak danych.

Table 2. Number of breeding pairs of water birds on the Wielikąt fishponds complex in 1992-96
"-" – species did not breed, ? – no data.

Gatunek / Species	Lata / Years				
	1992	1993	1994	1995	1996
T. ruficollis	17-19	?	28-31	27-29	30
P. cristatus	80-90	?	56-65	50-52	60-65
P. grisegena	3-4	2	4-5	3	3
P. nigricollis	21-22	15	13-14	13	25
Ph. carbo	-	44	-	-	9
B. stellaris	4-5	3-4	4-5	2	3
I. minutus	6	3-5	6	8-10	4
C. olor	10	5-7	7	7	5-7
A. anser	1	3-5	4-6	8-12	9-10
A. strepera	24-26	?	40-45	40-50	50-60
A. crecca	1	?	1	3-4	11-13
A. platyrhynchos	60-70	?	70	45-50	40
A. querquedula	2-3	?	1-2	7-8	8-16
A. clypeata	3-4	?	5	5-7	4-7
N. rufina	1	3	4-5	2	1
A. ferina	50-60	?	70	65	75-80
A. nyroca	1	?	1	-	2
A. fuligula	65-70	?	100-110	100	65
C. earuginosus	9	7-9	11	14-15	14-15
R. aquaticus	?	?	2	3	5
P. porzana	-	1	-	0-1	-
G. chloropus	15-17	?	15-17	17	20
F. atra	260	?	170-180	140-150	110-120
Ch. dubius	0-2	?	2	4-5	1-2
Ch. hiaticula	-	-	-	-	1
L. limosa	2	?	3-4	3	0-1
T. totanus	2-3	?	3	2	3-5
T. ochropus	1-2	?	1-2	2	-
A. hypoleucos	-	?	-	1-2	-
A. atthis	-	?	1	1	-
L. svecica	4-6	10	2	5	10
L. neavia	?	?	2	1	?
L. fluviatilis	?	?	?	2	9
L. luscinioides			12-14	8	6
A. schoenobaenus	?	?	?	50	?
A. palustris	?	?	?	70-80	?
A. scirpaceus	160	?	?	210	?
A. arundinaceus	?	?	?	56	58-62
P. biarmicus	-	-	-	1	-
R. pendulinus	?	?	14	18	14
E. schoeniclus	?	?	?	20	?

***Zausznik** *Podiceps nigricollis*. Corocznie gniazdowało 13-25 par (tab. 3). W okresie przelotów stwierdzono maksymalnie 116 osobników (20 IV 95).

***Kormoran** *Phalacrocorax carbo*. W 1993 roku powstała kolonia licząca 44 gniazda. W latach następnych ptaki były systematycznie wypłaszane przez pracowników gospodarstwa rybackiego. W roku 1996 ptaków nie płoszono i stwierdzono 9 zajętych gniazd. Największa koncentracja: 18 XI 96 – 100 ptaków (HS). Wyjątkowo stwierdzono próbę zimowania: 15 XII 96 – 2 ptaki (BP)

***Bąk** *Botaurus stellaris*. W latach 1992-96 notowano 2-5 stacjonarnych samców (tab. 3). W roku 1992 znaleziono jedno, a w 1994 – 2 gniazda. Najwcześniej słyszano buczącego samca 31 III 94. Raz stwierdzono zimowanie: 17 I 96 – 1 osobnik.

***Bączek** *Ixobrychus minutus*. Najliczniej gnieździł się w roku 1995, kiedy jego liczebność oceniono na 8-10 par. W pozostałych latach stwierdzano od trzech do sześciu par (tab. 2). Ponieważ nie wyszukiwano gniazd oceny liczebności mogą być zaniżone (Cempulik 1985).

Ślepowron *Nycticorax nycticorax*. Stwierdzony jeden raz: 1 VIII 90 – 1 *ad.* (MM).

Czapla nadobna *Egretta garzetta*. Jednego ptaka obserwowano 24 i 27 VI 84 (HS).

Czapla biała *Egretta alba*. Ogółem stwierdzona osiem razy: 9 V 92 – 1, 8 VII 92 – 2 (DS), 22 VII 93 – 3 (HS), 6 XI 94 – 1 (HS), 13 XI 94 – 4 (AS, BP), 25 X i 11 XI 95 – 1 (HS, MR), 1 X 96 – 2 (MB).

Czapla siwa *Ardea cinerea*. Spotykana przez cały rok, nielęgowa. Wiosną (III-VII) stwierdzano do 70 osobników. Największa koncentracja jesienna: 15 XI 92 – 226 ptaków (MM). Zimą notowano skupienia liczące do 100 czapli (21 II 95; GC).

Czapla purpurowa *Ardea purpurea*. Dwukrotnie widziano pojedyncze osobniki: 31 V 84 i 18 VI 96.

***Bocian biały** *Ciconia ciconia*. W okresie badań jedna para gnieździła się w Wielikącie, a od roku 1994 druga para gniazdowała w Grabówce.

Bocian czarny *Ciconia nigra*. Stwierdzony sześć razy: 26 V 91 – 1 (MM), 10 i 26 IV 92 – 2 ptaki, 17 IV 94 – 1, 14 V 94 – 2, 25 V 95 – 1 osobnik. Obserwacje majowe sugerują możliwość gniazdowania tego gatunku w sąsiedztwie stawów.

***Łabędź niemy** *Cygnus olor*. W roku 1992 stwierdzono lęgi 10 par, natomiast w pozostałych latach gniazdowało 5-7 par (tab. 2). W pierwszej połowie lat 90. omawiany teren był najważniejszym pierzowiskiem łabędzia niemego na Śląsku. W latach 1991-92 na stawach pierzyło się około 1300 ptaków. W latach 1993-96 liczebność frakcji nielęgowej populacji była niższa i notowano wówczas od 700 do 960 łabędzi.

Łabędź krzykliwy *Cygnus cygnus*. W latach 1990-96 obserwowany osiem razy: 25 II 90 – 3 *ad.* (HS), 12 I 91 – 2 *ad.* (PM), 30 XI 91 – 4 *ad.* (PM), 5 III 94 – 4 *ad.* i 2 *imm.* (BP, MP), 12 XII 94 – 20 *ad.* (BP), 29 I 95 – 9 *ad.*, 1-22 IV 95 – 1 *ad.*, 25 X 95 – 4 *ad.* (HS).

Łabędź czarnodzioby *Cygnus columbianus*. Stwierdzony jeden raz: 3 XII 94 – 1 *ad.* (AS, BP).

Gęś zbożowa *Anser fabalis*. Obserwowana ośmiokrotnie podczas przelotu wiosennego, maksymalnie 105 ptaków (11 III 95). Wyjątkowo późna obserwacja: 26 IV 92 – 2 ptaki. Z okresu przelotów jesiennych pochodzi pięć obserwacji, maksymalnie 300 ptaków (26 XI 95; HS).

Gęś mała *Anser erythropus*. 15 IV 88 widziano jednego osobnika (DS).

Gęś białoczelna *Anser albifrons*. Jedno stwierdzenie wiosenne: 15 IV 95 – 1 ptak (MR). Podczas przelotów jesiennych widziana pięć razy, maksymalnie 91 osobników (7 XI 93; BP).

*__Gęgawa__ *Anser anser*. W okresie badań liczebność gęgawy wyraźnie wzrosła, z jednej pary w roku 1992 do około 10 par w latach 1995-96 (tab. 3). Corocznie w okresie lęgowym (III-VII) frakcja nielęgowa liczyła od 15 do 80 ptaków. Najwyższą liczebność – 450 osobników zanotowano 11 XI 95 (MR). Skrajne daty pojawów: 21 II 95 – 200 (GC) i 15 XI 96 – 60 ptaków (HS).

Ohar *Tadorna tadorna*. Obserwowany tylko raz: 31 V 84 – 1 ♀ (HS).

Świstun *Anas penelope*. Regularnie spotykany na przelotach. Maksymalne zgrupowanie wiosną – 300 ptaków (18 IV 96), jesienią – 35 osobników (30 X 93; BP, MR). Jedna obserwacja wyjątkowo późna: 12 XII 94 – 17 ptaków (BP).

*__Krakwa__ *Anas strepera*. W roku 1992 jej liczebność oceniono na 24-26 par. Liczniej występowała w latach 1994-96, kiedy stwierdzano po 40-50 par (tab. 2). Co roku w czerwcu i lipcu widywano samice z młodymi. Skrajne daty pojawów: 11 III 95 – 4 oraz 23 XII 94 – 3 ptaki (BP). Maksymalne zgrupowanie: 17 X 93 i 4 IX 94 – po 80 osobników (MR, BP).

+__Cyraneczka__ *Anas crecca*. W latach 1991-95 stwierdzano 1-3 pary, jednak w żadnym sezonie nie uzyskano bezpośredniego dowodu lęgu. Liczniej występowała w roku 1996, kiedy jej liczebność oceniono na 11-13 par, ale prawdopodobnie wartość ta jest zawyżona w związku z wcześniejszymi wędrówkami ptaków na pierzowiska. Maksymalna koncentracja: 6 XI 96 – 400 osobników (HS).

*__Krzyżówka__ *Anas platyrhynchos*. W latach 1992 i 1994 gniździło się 60-68 par, a w latach 1995-96 – 41-50 par (tab. 2). Maksymalne koncentracje: 2 XI 90 – 3360 (PM) oraz 26 XI 95 – 2000 ptaków (HS).

Rożeniec *Anas acuta*. Nieliczny gatunek przelotny. Cztery stwierdzenia wiosenne (14 IV i 1 V 92 – 4 pary, 24 III 96 – 1 ♂ (MB) i 11 IV 96 – 6 par) oraz cztery jesienne obserwacje pojedynczych ptaków i par.

***Cyranka** *Anas querquedula*. W latach 1992 i 1994 jej liczebność oceniono na 1-3 pary. Liczniej występowała w latach 1995-96, kiedy stwierdzono odpowiednio 7-8 i 8-16 par lęgowych. Pod koniec lat 80. znaleziono gniazdo z jajami. Najwcześniejszy przylot: 2 III 90 – 1 ♂.

***Płaskonos** *Anas clypeata*. W latach 1992-96 liczebność szacowano na 3-7 par lęgowych (tab. 2). W lipcu 1996 widziano samicę z pisklętami. Największa koncentracja: 18 IV 96 – 180 osobników.

***Hełmiatka** *Netta rufina*. 21 VI 92 widziano samicę z 9 młodymi na stawie Lubomski I. Na podstawie obserwacji osobników dorosłych stwierdzono, że w roku 1994 gniździło się 4-5 par, a w pozostałych latach od jednej do trzech par (tab. 3). Skrajne daty pojawów: 22 III 94 – 1 para oraz 19 XI 94 – 1 ♀ (BP).

***Głowienka** *Aythya ferina*. W okresie badań liczebność głowienki wahała się od 52-58 do 75-80 par (tab. 3). Największa koncentracja: 1 IV 91 – 200 ptaków (PM).

+**Podgorzałka** *Aythya nyroca*. W latach 1992 i 1994 wielokrotnie obserwowaną jedną, a w roku 1996 dwie pary, ale nie uzyskano bezpośredniego dowodu lęgu. Ponadto dwa stwierdzenia jesienne: 17 IX 89 – 4 ptaki (MM) i 2 IX 91 – 2 osobniki (PM).

***Czernica** *Aythya fuligula*. Najliczniejsza lęgowa kaczka. W latach 1994-95 stwierdzono po około 100 par. Największa koncentracja w okresie wędrówek: 16 III 91 – 330 ptaków (PM).

Ogorzałka *Aythya marila*. Jedna obserwacja: 15 V 94 – 1 para (MB).

Lodówka *Clangula hyemalis*. Dwa stwierdzenia: 20 IV-7 V 95 – 1 ♂ oraz 16-20 VII 96 – 1 ♂ *imm.* (BP, HS, JB, MR).

Gągoł *Bucephala clangula*. Obserwowany nieregularnie. Pierwsze ptaki spotykano 11 III 95. Wiosenne zgrupowania liczyły do ośmiu ptaków. Jesienią gągoły spotykano liczniej, maksymalnie 27 osobników (13 XI 94; AS). Dwa razy obserwowany w zimie: 23 XII 94 – 12 ♀♀ (BP) i 8 I 94 – 5 ♂♂ i 12 ♀♀ (MR).

Bielaczek *Mergus albellus*. Trzy obserwacje: 16 i 23 III 91 – 1 ♂ i 2 ♀♀ (PM), 27 XI 94 – 1 ♀ (BP) oraz wyjątkowa obserwacja z maja: 31 V 94 – 1 ♀.

Szlachar *Mergus serrator*. Jeden raz obserwowany: 20 IV 95 – 1 ♂.

Nurogęś *Mergus merganser*. Często obserwowany od listopada do kwietnia. Wyjątkowo: 2 V 95 – 1 ♂ i 2 ♀♀. Wśród obserwowanych ptaków przeważały liczebnie osobniki w upierzeniu samic. Maksymalnie obserwowano 61 osobników (11 IV 96).

Trzmielojad *Pernis apivorus*. Jedna obserwacja: 13 VIII 93 – 1 ptak (BP).

Kania czarna *Milvus migrans*. Obserwowana jeden raz: 15 III 92 – 1 ptak (BP).

Kania ruda *Milvus milvus*. Jedna obserwacja: 10 III 94 – 1 ptak (AS).

Bielik *Haliaeetus albicilla*. W latach 1993-95 pojedyncze osobniki obserwowano corocznie, również zimą, łącznie 8 stwierdzeń. Oprócz tego 5 III 94 – 2 ptaki (BP). Osobniki zimujące: 22 I 95 – 1 *ad.* (HS) i 16 II 95 – 1 *imm.* (HS).

***Błotniak stawowy** *Circus aeruginosus*. Lęgowy. W latach 1992-96 gniazdowało 7-15 par (tab. 3). W roku 1992 odnaleziono 9 gniazd, 1993 – 5 gniazd (HS), 1994 – 10 gniazd i parę zachowującą się lęgowo, a w latach 1995-96 – po 13 gniazd i 2 pary zachowujące się lęgowo. Najwcześniejsza obserwacja: 8 III 92 – 1 ♀.

Błotniak zbożowy *Circus cyaneus*. Tylko trzy obserwacje: 4 IV 93 – 1 ♂ (MR), 7 X 95 – 1 ♀ (BP) i 11 XI 95 – 1 ♀ (MR).

Błotniak łąkowy *Circus pygargus*. Stwierdzony jeden raz: 22 VIII 93 – 1 ♂ (BP).

Rybołów *Pandion haliaetus*. Wiosną ośmiokrotnie stwierdzony w kwietniu. Najwcześniejszy pojaw: 1 IV 95 – 1 ptak. Jesienią sześć obserwacji w okresie wrzesień-listopad. Ostatnia obserwacja: 2 XI 93 (HS). Maksymalnie widziano 3 ptaki (16 IX 94; HS).

***Pustułka** *Falco tinnunculus*. W roku 1992: 2-3, a w latach 1994-96 odpowiednio: 5 , 6 i 5- 6 par lęgowych.

Drzemlik *Falco columbarius*. Jedną samicę obserwowano 23 III 96 (HS).

Kobuz *Falco subbuteo*. Jedna obserwacja: 9 IV 95 – 1 osobnik.

Sokół wędrowny *Falco peregrinus*. Cztery obserwacje: 20 I 91 – 1 *ad.* (MM), 1 IV 91 – 1 *ad.* (BP, MM), 27 XI i 3 XII 94 – 1 *imm.* (AS, BP) oraz 20 IV 95 – 1 *ad.*

***Wodnik** *Rallus aquaticus*. Na podstawie liczby miejsc, gdzie wielokrotnie słyszano głosy w okresie lęgowym oceniono, że w latach 1994-96 gniazdowało 2-5 par. Ponieważ nie stosowano stymulacji magnetofonowej, uzyskane wyniki są prawdopodobnie zaniżone. Późna obserwacja: 9 XII 90 – 1 ptak (MM).

?**Kropiatka** *Porzana porzana*. Obserwacja dorosłego ptaka 25 V 95 sugeruje możliwość gniazdowania kropiatki na terenie badań. Ponadto dorosłego ptaka widziano 17 IV 93 (HS), a 4 X 92 znaleziono martwego ptaka w szacie juvenilnej (MM).

?Zielonka *Porzana parva*. 3 V 90 widziano dorosłego samca (MM).

***Kokoszka** *Gallinula chloropus*. Corocznie gniazdowało 15-20 par. Stwierdzono zimowanie 2 osobników w 1993/94 oraz 21 i 29 I 95 – 3 osobniki.

***Łyska** *Fulica atra*. W roku 1992 liczebność łyski oceniono na około 260 par. W latach 1994-96 była ona niższa i wahała się od 110 do 170 par (tab. 3). Najliczniej gnieździła się na stawie Syryński IV – 36 par w roku 1992. Maksymalna koncentracja: 11 VIII 95 – 1350-1450 os.

Żuraw *Grus grus*. Dwukrotnie stwierdzono pojedyncze osobniki: 22 IV 93 i 15 X 94 (MB).

***Sieweczka rzeczna** *Charadrius dubius*. W latach 1991-96 gniazdowało do 5 par (tab. 3). Corocznie obserwowana w czasie przelotów, maksymalne skupienia: 4 IV 93 – 45 (MR) i 9 IV 95 – 30 ptaków.

+Sieweczka obrożna *Charadrius hiaticula*. Prawdopodobnie jedna para gnieździła się w roku 1996, kiedy to w maju wielokrotnie obserwowano na spuszczonym stawie silnie zaniepokojoną parę wydającą ostrzegawcze głosy na widok człowieka. W końcu maja staw stopniowo zalano wodą i stąd brak dalszych stwierdzeń. Ponadto cztery obserwacje pojedynczych ptaków dorosłych w okresie wędrówek: 12 i 18 IX 93, 5 III 94 i 7 X 95 (BP) oraz 1 IV 95 – 5 *ad.* (BP).

Siewka złota *Pluvialis apricaria*. Wiosną tylko dwa razy widziano pojedyncze ptaki: 20 IV 91 (PM) i 29 IV 95. Corocznie gatunek ten zatrzymywał się podczas jesiennych przelotów w okresie 6 X-30 XI. Największe koncentracje odnotowano: 11 XI 91 – 220 (PM), 30 X 93 – 210 (MR) i 25 X 96 – 180 osobników (BP).

Siewnica *Pluvialis squatarola*. Wiosną dwa razy spotkano pojedyncze ptaki: 2 V 93 (BP) i 27 V 96. Siedmiokrotnie stwierdzona na przelotach jesiennych w okresie VIII-XI. Maksymalna liczebność: 26 X 91 – 70 ptaków (PM).

***Czajka** *Vanellus vanellus*. Gnieździła się na okolicznych polach i łąkach w liczbie 6-21 par. W okresie polęgowym obserwowana w większej liczbie, maksymalną liczebność zanotowano 30 X 93 – około 1000 czajek (BP, MR). Wyjątkowo późna obserwacja: 15 XII 96 – 2 ptaki (BP).

Piaskowiec *Calidris alba*. 18 V 94 widziano jednego osobnika (JB, PC).

Biegus malutki *Calidris minuta*. Stwierdzony 9 razy jesienią w okresie wrzesień-listopad, w liczbie do 10 osobników (23 IX 90; MM).

Biegus krzywodzioby *Calidris ferruginea*. Zanotowany jeden raz: 5 X 96 – 1 ptak (BP).

Biegus zmienny *Calidris alpina*. W okresie przelotów spotykano stada od kilkunastu do 40 ptaków (17 X 93; MR). Najpóźniejsza obserwacja: 20 XII 92 – 3 biegusy (MM).

Batalion *Philomachus pugnax*. Obserwowany corocznie na przelotach w kwietniu i maju, maksymalnie do 220 osobników (4 IV 94). Jesienią, w październiku i listopadzie widywano po kilka osobników. Obserwacja marcowa: 1 III 92 – 1 ptak (MM), jest jedną z najwcześniejszych w kraju (Tomiałojć 1990).

+Kszyk *Gallinago gallinago*. Prawdopodobnie lęgowy w roku 1996: 18 IV w miejscu skąd wypłoszono ptaka znaleziono puste gniazdo. Brak dalszych stwierdzeń. W okresie przelotów spotykano skupienia liczące do 37

osobników (7 X 95; BP). Najwcześniejsza obserwacja: 16 III 91 – 2 ptaki (PM); najpóźniejsza obserwacja: 24 XI 96 – 2 ptaki (BP).

Bekasik *Lymnocryptes minimus*. Stwierdzony raz: 2 IV 89 – 2 ptaki.

***Rycyk** *Limosa limosa*. Lęgowy. Corocznie gniazdowało do 4 par na podmokłych łąkach w sąsiedztwie stawów (tab. 3). Na przelotach obserwowany nielicznie, maksymalne skupienie odnotowano 17 IV 93 – 50 os. (HS).

Szlamnik *Limosa lapponica*. Trzykrotnie widziano pojedyncze osobniki: 7 i 13 X 91 (MM, PM) oraz 21 IX 96 (BP).

Kulik wielki *Numenius arquata*. Obserwowany (7 stwierdzeń) nielicznie na przelotach jesiennych – w okresie 2 VIII-13 X, maksymalnie 6 osobników – 2 VIII 92 (MM).

Brodziec śniady *Tringa erythropus*. Corocznie obserwowany na przelotach, jednak nielicznie. Największe skupienie: 20 X 92 – 30 ptaków (HS).

***Krwawodziób** *Tringa totanus*. W roku 1992 – 2-3 , a w latach 1994-96 – 2-5 par lęgowych (tab. 3). Najwcześniejsza obserwacja: 11 III 95 – 4 ptaki. Maksymalnie na przelotach do 16 osobników (11 IV 93; BP).

Kwokacz *Tringa nubularia*. Obserwowany corocznie na przelotach. Rozkład obserwacji w poszczególnych miesiącach jest następujący: IV – 8, V – 5, VI – 2, VII – 5, IX – 2, zwykle po 1-4 ptaki, maksymalnie 16 osobników (17 VII 91; PM).

+Samotnik *Tringa ochropus*. Obserwacje ptaków dorosłych w sezonie lęgowym wskazują na możliwość gniazdowania 1-2 par w latach 1992, 1994 i 1995. Podczas przelotów obserwowano do 15 ptaków (15 IV 95; BP). Raz stwierdzono zimowanie: 19 II 95 – 1 osobnik (BP).

Łęczak *Tringa glareola*. Obserwowany corocznie na przelotach, maksymalna liczebność: 2 V 94 – 26 ptaków (BP).

+Brodziec piskliwy *Actitis hypoleucos*. Prawdopodobnie lęgowy w roku 1995, kiedy w maju i czerwcu zaniepokojone ptaki spotykano na kompleksie pierwszych przesadek oraz na stawie Rzymskie. W okresie wędrówek spotykany nielicznie (do ośmiu ptaków). Raz obserwowany zimą: 31 I 95 – 1 ptak (HS). Zimowanie tego gatunku w Polsce jest zjawiskiem wyjątkowym (Tomiałojć 1990; Dyrcz *et al.* 1991).

Płatkonóg szydłodzioby *Phalaropus lobatus*. Stwierdzony jeden raz: 6 IX 92 – 1 os. (MM).

Mewa mała *Larus minutus*. Obserwowana corocznie, ale tylko w okresie wiosennym (kwiecień- czerwiec). Największe skupienie, liczące 105 ptaków, zanotowano 7 V 94 (BP).

Śmieszka *Larus ridibundus*. Nie stwierdzono lęgów; liczna w ciągu całego roku. Maksymalna koncentracja: 2 XI 90 – 1260 osobników (PM).

Mewa pospolita *Larus canus*. Wiosną spotykana 11 razy, jesienią dwukrotnie. Większość obserwacji dotyczyła 1-4 ptaków; a jedynie 11 IV 96 stwierdzono 35 osobników.

Mewa żółtonoga *Larus fuscus*. Dwukrotnie widziano pojedyncze dorosłe osobniki: 9 VI 93 (HS) i 26 III 94 (BP).

Mewa srebrzysta *Larus argentatus*. W latach 1991-96 obserwowana corocznie, maksymalnie do 20 ptaków (31 VII 93 i 6 XI 94; HS).

Rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*. Po kilka osobników (4-8) widywano od końca IV do końca VII, maksymalnie 20 ptaków (18 VI 96).

Rybitwa białoskrzydła *Chlidonias leucopterus*. Stwierdzona jeden raz: 9 V 88 – około 30 ptaków (JB, PC, KW).

Rybitwa czarna *Chlidonias niger*. Nielęgowe osobniki obserwowano corocznie od 22 IV do 11 VI, najczęściej w liczbie od kilku do 32 osobników. Maksymalną liczebność zanotowano 12 V 93 –70 rybitw (MB).

Rybitwa białowąsa *Chlidonias hybridus*. Jedna obserwacja: 23 IV 94 – 3 *ad.* (BP).

***Turkawka** *Streptopelia turtur*. Ocenę liczebności przeprowadzono tylko w 1995 roku gniazdowały wówczas 4 pary.

***Uszatka** *Asio otus*. W latach 1991-94 na omawianym terenie regularnie gniazdowała jedna para.

Sowa błotna *Asio flammeus*. 3 V 94 obserwowano jednego osobnika nad łąkami.

Lelek *Caprimulgus europaeus*. 21 IX 96 – samica siedząca na nasypie torowiska (BP).

***Zimorodek** *Alcedo atthis*. W latach 1994-95 gniazdowała jedna para. Zimą 1993/94 stwierdzono zimowanie trzech ptaków, a zimą 1995/96 jednego osobnika.

Dudek *Upupa epops*. Jednego, przelotnego ptaka stwierdzono 11 IV 96.

***Dzięcioł zielonosiwy** *Picus canus*. W latach 1994 i 1996 gniazdowała jedna para.

***Dzięcioł zielony** *Picus viridis*. W latach 1992 i 1994 gniazdowała jedna, a w latach 1995-96 odpowiednio 2 i 3 pary.

***Dzięcioł duży** *Dendrocopos major*. W latach 1992-96 populację lęgową oceniono na 4-8 par.

***Pliszka żółta** *Motacilla flava*. W latach 1992-95 w otoczeniu kompleksu stawów, stanowiącym pola i łąki, stwierdzono gniazdowanie 12-17 par.

***Słowik rdzawy** *Luscinia megarhynchos*. Corocznie gniazdowało 19-31 par.

***Podróżniczek** *Luscinia svecica*. W latach 1991-96 na podstawie śpiewających samców jego liczebność oceniano na 5-10 par. Jedynie w roku 1994 stwierdzono tylko dwie pary. Najwcześniejsza obserwacja: 23 III 91 – 1 ♂ (HS).

*Kląskawka *Saxicola torquata*. W latach 1994-96 na omawianym terenie gniazdowały 1-3 pary.

*Kwiczoł *Turdus pilaris*. W latach 1992-95 gniazdowało 6-14 par. W roku 1992 stwierdzono kolonijne gniazdowanie 5 par.

*Śpiewak *Turdus philomelos*. W roku 1996 liczebność określono na 7 par lęgowych.

*Świerszczak *Locustella naevia*. Corocznie gniazdowały 1-2 pary.

*Strumieniówka *Locustella fluviatilis*. Na łąkach przylegających do stawów corocznie notowano do 9 śpiewających samców.

*Brzęczka *Locustella luscinioides*. W latach 1994-96 gnieździło się 6-14 par (ocena na podstawie śpiewających samców). Najwcześniejsza obserwacja: 17 IV 93 (HS).

*Rokitniczka *Acrocephalus schoenobaenus*. W roku 1996 jej liczebność oceniono na około 50 par. Najpóźniejsza obserwacja: 21 IX 96 – 2 ptaki.

*Łozówka *Acrocephalus palustris*. W 1996 roku liczbę par lęgowych oszacowano na 70-80 par.

*Trzcinniczek *Acrocephalus scirpaceus*. W roku 1991 i 1996 na podstawie śpiewających samców oszacowano, że na stawach gnieździło się odpowiednio: 160 i 210 par.

*Trzciniak *Acrocephalus arundinaceus*. W roku 1991 gniazdowało 56, a w 1996 – 58-62 par. Liczebność oszacowano na podstawie śpiewających samców.

*Wąsatka *Panurus biarmicus*. Z całą pewnością jedna para gnieździła się w 1995 roku, kiedy 20 i 29 VI widziano 4 podloty. Ponadto corocznie (w sumie 16 razy) obserwowana pomiędzy 13 XI a 15 IV. Maksymalnie zanotowano 23 III 92 – 48 ptaków (PM).

*Remiz *Remiz pendulinus*. W latach 1992-96 gnieździło się 7-18 par (ocena na podstawie liczby znalezionych gniazd). Najwcześniejsza obserwacja: 19 III 95 – 7 osobników (BP).

*Sójka *Garrulus glandarius*. W latach 1994-96 gniazdowało 1-5 par.

*Sroka *Pica pica*. Corocznie gniazdowało 1-6 par.

*Wrona *Corvus corone*. Corocznie gniazdowało 7-11 par.

*Potrzos *Emberiza schoeniclus*. W latach 1991 i 1996 stwierdzono gniazdowanie odpowiednio 25 i 20 par.

*Potrzeszcz *Miliaria calandra*. W latach 1992 i 1996 gniazdowała jedna para.

Oprócz wyżej wymienionych, na terenie stawów rybnych Wielikąt, obserwowano następujące gatunki (w tym dane o rzadkich gatunkach stwierdzonych w przeszłości), dla których nie określano statusu lęgowości: warzęcha *Platalea leucorodia* (Cempulik 1985), sterniczka *Oxyura leucocephala* (Pax 1925), krogulec *Accipiter nisus*, myszołów *Buteo buteo*, my-

szołów włochaty *Buteo lagopus*, kuropatwa *Perdix perdix*, przepiórka *Coturnix coturnix*, bażant *Phasianus colchicus*, grzywacz *Columba palumbus*, sierpówka *Streptopelia decaocto*, kukułka *Cuculus canorus*, płomykówka *Tyto alba*, pójdźka *Athene noctua*, puszczyk *Strix aluco*, krętogłów *Jynx torquilla*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*, dzięciołek *D. minor*, skowronek *Alauda arvensis*, brzegówka *Riparia riparia*, dymówka *Hirundo rustica*, oknówka *Delichon urbica*, świergotek drzewny *Anthus trivialis*, świergotek łąkowy *A. pratensis*, świergotek rdzawogardły *A. cervinus*, pliszka siwa *Motacilla alba*, jemiołuszka *Bombycilla garrulus*, strzyżyk *Troglodytes troglodytes*, pokrzywnica *Prunella modularis*, rudzik *Erithacus rubecula*, kopciuszek *Phoenicurus ochruros*, pleszka *Ph. phoenicurus*, pokląskwa *Saxicola rubetra*, kos *Turdus merula*, drozdzik *T. iliacus*, paszkot *T. viscivorus*, zaganiacz *Hippolais icterina*, piegża *Sylvia curruca*, cierniówka *S. communis*, kapturka *S. atricapilla*, gajówka *S. borin*, świstunka *Phylloscopus sibilatrix*, pierwiosnek *Ph. collybita*, piecuszek *Ph. trochilus*, mysikrólik *Regulus regulus*, muchołówka szara *Muscicapa striata*, muchołówka żałobna *Ficedula hypoleuca*, raniuszek *Aegithalos caudatus*, sikora uboga *Parus palustris*, czarnogłówka *P. montanus*, czubatka *P. cristatus*, modraszka *P. caeruleus*, bogatka *P. major*, kowalik *Sitta europaea*, pełzacz leśny *Certhia familiaris*, pełzacz ogrodowy *C. brachydactyla*, wilga *Oriolus oriolus*, gąsiorek *Lanius collurio*, srokosz *L. excubitor*, kawka *Corvus monedula*, gawron *C. frugilegus*, kruk *C. corax*, szpak *Sturnus vulgaris*, wróbel *Passer domesticus*, mazurek *P. montanus*, zięba *Fringilla coelebs*, jer *F. montifringilla*, kulczyk *Serinus serinus*, dzwoniec *Carduelis chloris*, szczygieł *C. carduelis*, czyż *C. spinus*, makolągwa *C. cannabina*, czeczotka *C. flammea*, dziwonia *Carpodacus erythrinus*, gil *Pyrrhula pyrrhula*, grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*, trznadel *Emberiza citrinella*, ortolan *E. hortulana*.

DYSKUSJA

Awiafauna stawów koło Wielikata obejmuje 197 gatunków ptaków, spośród których 92 to gatunki związane ze środowiskiem wodno-błotnym. Z tej grupy 40 gatunków gnieździło się, a trzy inne były prawdopodobnie lęgowe. Na uwagę zasługuje fakt, że stawy są obecnie jednym z trzech na Śląsku (Dyrcz *et al.* 1991) i jednym z nielicznych w Polsce miejsc lęgowych hełmiatki. Regularnie gniazdują tu 4 gatunki perkozów, 9 gatunków kaczek (w tym oprócz wspomnianej hełmiatki, coraz rzadsza już podgorzałka), kropiatka, brodziec samotny, ponadto stwierdzono wysokie zagęszczenie par błotniaka stawowego i łabędzia niemego. Z wróblowych występ-

Tabela 3. Porównanie liczebności wybranych gatunków gniazdujących w latach 1980. i latach 1990. na stawach Wielikąt
A – gatunki, których liczebność spadła, B – gatunki, których liczebność wzrosła, C – gatunki, które nie gnieździły się w latach 1980., D –gatunki nie wykazujące istotnych zmian liczebności.

Table 3. Comparison of population size (in pairs) of chosen water bird species breeding in the 1980s and 1990s on the fishponds of Wielikąt
A – species whose numbers decreased, B – species whose numbers increased, C – species which did not breed in the 1980s, D – species showing no definite changes in abundance.

	Gatunek Species	Lata / Years			
		1982	1983	1992-96	
				min.	max.
A	*A. nyroca*	3-4	3-4	-	2
	L. limosa	10-12	10-11	0-1	3-4
	T. totanus	3	5-6	2	3-5
	A. atthis	2	4-5	-	1
B	*B. stellaris*	1	2	2	4-5
	A. anser	0-1	-	1	8-12
	A. strepera	13-15	11	24-26	50-60
	C. aeruginosus	6-7	6-7	7-9	14-15
C	*Ph. carbo*	-	-	-	44
	P. porzana	-	-	-	1
	Ch. hiaticula	-	-	-	1
	G. gallinago	-	-	-	1
	A. hypoleucos	-	-	-	1-2
D	*T. ruficollis*	27-29	27	17-19	30
	P. nigricollis	20-24	33-38	13	25
	P. cristatus	48-52	66-67	50-52	83-89
	P. grisegena	2-3	3-4	2	4-5
	I. minutus	9-10	16	5-7	10
	C. olor	6-8	6	5-7	10
	A. crecca	-	1	1	3-4(11)
	A. platyrhynchos	78	54-62	45-50	70
	A. querquedula	5-7	4-5	1-2	7-8
	A. clypeata	2	3-4	3-4	6-7
	N. rufina	1	2-3	1	4-5
	A. ferina	79	67	50-60	75-80
	A. fuligula	124	71-79	65	100-110
	F. atra	126-131	113-123	110-120	260
	G. chloropus	20	22	15-17	20
	Ch. dubius	1	3-4	0-2	4-5

pują: podróżniczek, świerszczak, strumieniówka, brzęczka, wąsatka. Stwierdzono wysoką liczebność lęgowych słowików rdzawych.

Brak danych o liczebności większości pospolitych gatunków wodnych uniemożliwia pełną ocenę znaczenia tych stawów w okresie polęgowym. Z całą pewnością w okresie badań były one najważniejszym pierzowiskiem łabędzi niemych w południowo-zachodniej Polsce, skupiającym do 1300 ptaków. Późną jesienią były one również ważnym miejscem żerowania i odpoczynku siewki złotej i siewnicy, o czym świadczą stwierdzenia dużych stad obu tych gatunków.

Porównanie wyników badań przeprowadzonych na terenie kompleksu stawowego Wielikąt w latach 1982-83 (Cempulik 1985) oraz w latach 1992-96 umożliwiło określenie tendencji zmian liczebności populacji 29 gatunków ptaków wodno-błotnych *Non-Passeriformes* (tab. 3). Dla pozostałych gatunków (*Passeriformes*) nie odnotowano zmian liczebności lub brak jest danych porównawczych.

Dla czterech gatunków ptaków wykazano tendencje spadkowe (tab. 3). W przypadku rycyka, krwawodzioba i zimorodka spadek liczebności można tłumaczyć lokalnymi zmianami w siedliskach lęgowych. Największy spadek stwierdzono dla rycyka i był on związany z przekształceniem łąk w południowej części terenu na pola uprawne. Natomiast spadek liczebności podgorzałki, nie wynikał raczej ze zmian lokalnych, ponieważ z całą pewnością nie zanotowano niekorzystnych zmian siedliskowych, zarówno w przypadku miejsc gniazdowania, jak i żerowisk. Jest on związany ogólnym wycofywaniem tego gatunku się z zajmowanego areału (Tucker i Heath 1994).

Kolejną grupę stanowiły cztery gatunki (bąk, gęgawa, krakwa, błotniak stawowy), które wykazały w okresie 1982-96 wyraźny, pomimo zróżnicowanego tempa, wzrost liczebności (tab. 2 i 3). W przypadku tych gatunków takie trendy liczebności stwierdzano w latach 90. także na innych śląskich kompleksach stawów (Czapulak i in. 1998; Szlama i Majewski 1998; Witkowski i in. 1995). Odnotowany gwałtowny wzrost częstości gniazdowania i zwiększenie liczby par krakwy, potwierdzają zachodzącą ekspansję tego gatunku, zarówno w skali Polski (Tomiałojć 1990), jak i w wielu krajach europejskich (Cramp 1988).

W stosunku do stanu z lat 1982-83 przybyło obecnie 5 nowych gatunków, w tym 3 prawdopodobnie lęgowe, są to: kormoran, kropiatka, sieweczka obrożna, kszyk i brodziec piskliwy (choć ten pierwszy, na skutek nieustannego płoszenia ptaków przez pracowników gospodarstwa rybackiego, w latach 1994-95 nie gnieździł się na Wielikącie).

W przypadku 10 gatunków nie stwierdzono większych zmian liczebności w okresie 1982-96. Należały do tej grupy: perkozek, perkoz rdzawoszyi, łabędź niemy, cyraneczka, płaskonos, hełmiatka, głowienka, czerni-

ca, kokoszka i sieweczka rzeczna. Dalsze pięć gatunków: zausznik, perkoz dwuczuby, krzyżówka, cyranka i łyska, charakteryzowało się fluktuacjami liczebności. Przyczyny tego były różne, jak gwałtowny spadek poziomu wód (zmiana powierzchni lustra wody), koszenie roślinności wynurzonej, zmiany w wypełnieniu poszczególnych zbiorników, zmiany w zarybieniu, itp. Natomiast różnice w liczebności bączka między porównywanymi okresami mogą wynikać z różnic w metodyce badań.

Omawiany kompleks stawowy jest niewątpliwie jednym z najważniejszych miejsc dla awifauny lęgowej i przelotnej na Górnym Śląsku. Został wpisany na listę ostoi ptaków o znaczeniu krajowym (Gromadzki *et al.* 1994). Także ostatnia waloryzacja zbiorników wodnych Śląska wykazała, że należy on do grupy najcenniejszych zbiorników w skali regionalnej, a i w skali krajowej jego wartość jest wysoka (Stawarczyk 2001).

PODZIĘKOWANIA

Bardzo dziękuję Jackowi Betleji za wszelką okazaną mi pomoc w trakcie pisania tego artykułu oraz Piotrowi Cempulikowi za cenny materiał porównawczy. Kolegom M. Buchalikowi, G. Chlebikowi, R. Kruszykowi, M. Majewskiemu, P. Majewskiemu, B. Pawlikowi, M. Rojkowi, A. Sojce, D. Szlamie, H. Szymiczkowi i R. Zbrońskiemu dziękuję za udostępnienie swoich obserwacji. Szczególne podziękowania pragnę również wyrazić Panu Czesławowi Jaszczykowi, Dyrektorowi Gospodarstwa Rybackiego w Wielikącie, za umożliwienie mi przebywania bez ograniczeń na terenie stawów hodowlanych.

LITERATURA

Borowiec M., Stawarczyk T., Witkowski J. 1981. Próba uściślenia metod oceny liczebności ptaków wodnych. Not. Orn. 22: 47-61

Cempulik P. 1985 Wodno-błotne *Non-Passeriformes* stawów rybnych Wielikąt (Górny Śląsk). Acta orn. 21: 115-134.

Cieślak M., Czapulak A., Krogulec J. 1991. Ptaki rezerwatu „Stawy Przemkowskie" i okolic. Ptaki Śląska 8: 54-100.

Cramp S. (ed.). 1988. The Birds of the Western Palearctic. Tom 5. Oxford University Press.

Czapulak A., Adamski A., Cieślak M., Zawadzki L. 1998. Ptaki wodne rezerwatu „Stawy Przemkowskie" w latach 90. Ptaki Śląska 12: 81-112.

Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. Ptaki Śląska – monografia faunistyczna. Wrocław.

Gramsz B. 1991. Ptaki wodno-błotne stawów Podgórzyńskich w latach 1981-83. Ptaki Śląska 8: 109-117.

Gromadzki M., Dyrcz A., Głowaciński Z., Wieloch M. 1994. Ostoje ptaków w Polsce. OTOP, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Gdańsk.

Harmata W. 1972. Ptaki rezerwatu Łężczak koło Raciborza w województwie opolskim. Acta zool. crac. 17: 239-271.

Komisja Faunistyczna. 1986. Raport Komisji Faunistycznej o stwierdzeniach w roku 1984. Not. Orn. 27: 169-176.
Komisja Faunistyczna 1991. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1989. Raport Komisji Faunistycznej nr 6. Not. Orn. 32: 125-142.
Krotoski T. 1987. Ptaki rezerwatu Łężczak k. Raciborza. Ptaki Śląska 5: 29-48.
Pax F. 1925. Wierbeltierfauna von Schlesien. Berlin.
Piotrowska M. 1976. Materiały do awifauny doliny Wieprza w okolicach Ułęża. Not. Orn. 17: 35-40.
Ranoszek E. 1984. Weryfikacja metod oceny liczebności lęgowych ptaków wodnych w warunkach stawów milickich. Not. Orn. 24: 177-201.
Stawarczyk T. 2001. Ornitologiczna waloryzacja akwenów Śląska. Ptaki Śląska 13: 5-18.
Szlama D., Majewski P. 1998. Ptaki rezerwatu „Łężczak" koło Raciborza. Not. Orn. 39: 1-12.
Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
Tucker G. M., Heath M. F. 1994. Birds in Europe: their conservation status. Cambridge.
Wasilewski J. 1973. Awifauna okolic Zatora ze szczególnym uwzględnieniem liczebności ptaków wodnych. Acta zool. crac. 18: 476-528.
Witkowski J., Orłowska B., Ranoszek E. 1995. Awifauna doliny Baryczy. Not. Orn. 36: 5-74.

SUMMARY

The research was carried out in an 800-ha area covering a complex of fishponds (370 ha) and the surrounding meadows and farmland (figure 1). The fishpond complex comprises nine larger and a dozen or so smaller water bodies. Along the dykes emergent vegetation, represented mainly by the Common Reed and Reed-mace (*Typha* sp.) formed belts of various width. The study was conducted in 1992-96. The size of the breeding populations of waterfowl was estimated with the use of the methods proposed by Borowiec et al. (1981), Ranoszek (1984) and Cempulik (1985).

The avifauna of the fishponds near Wielikąt includes 197 species, among which 92 are species linked with aquatic environment. Out of this group, 40 species were recorded breeding, and three other probably bred in the area. Estimates of the abundance of waterfowl in the study period are given in table 2. It is worth mentioning that the Red-crested Pochard, Ferruginous Duck and Bluethroat, which have merely a few sites in Silesia, nested on the fishponds of Wielikąt.

For 29 species, it was possible to determine the population trends (table 3). In 1992-96 five species, namely the Cormorant, Spotted Crake, Ringed Plover, Common Snipe and Common Sandpiper, were for the first time recorded to breed in the area. The abundance of four species, i.e. Bittern, Greylag Goose, Gadwall and Marsh Harrier, had increased when compared with the state in the early 1980s, although the scale of this growth varied. A decline was found in four species (Ferruginous Duck, Black-tailed Godwit, Redshank and Kingfisher), which in the case of waders is connected with transformation of meadows into arable land. The numbers of 10 species did not change, or the changes were not definite.

Adres autora:
ul. Górnicza 60/7
44-307 Wodzisław Śląski